

ПРОБАЦІЯ (від лат. probatio – випробування) – інститут, що супроводжує умовне позбавлення волі або відстрочку винесеного вироку, пов’язаний також із діяльністю з виконання покарань, альтернативних позбавленню волі. Термін «П.» з’явився майже 200 років тому і тривалий час визначався як складова кримінально-правового інституту англосаксонського права. П. була різновидом умовного засудження або умовного звільнення.

Сьогодні П. є невід’ємним елементом системи кримінальної юстиції у багатьох країнах світу. Сутність П. полягає в примусовому нагляді з боку спеціальних органів за поведінкою засудженого і виконанням обов’язків, покладених на нього судом, корекції його

поведінки, сприянні у соціальній адаптації та попередженні вчинення ним повторних злочинів. Встановлення нагляду за засудженим з покладенням на нього певних зобов'язань й обмежень без ізоляції його від суспільства є доцільним також з економічної точки зору. Утримання системи П. для держави є менш затратним, ніж витрати на утримання місць позбавлення волі (витрати на утримання установ, ув'язнених, більш численний персонал). Наприклад, у Швеції, Фінляндії, Естонії та Румунії витрати на одного ув'язненого перевищують більш ніж у десять разів витрати на організацію П. щодо однієї особи. В європейських країнах співвідношення правопорушників у місцях позбавлення волі до правопорушників, які перебувають під П., зазвичай становить один до трьох.

У різних країнах є своя специфіка в характері, функціях і організаційній побудові П. Так, в одних країнах законодавець розглядає застосування П. як покарання (наприклад, Латвія, Фінляндія, Швеція), або ж відносить П. до інших заходів кримінально-правового характеру (наприклад, Велика Британія, Данія), в інших – пов'язує застосування цього заходу із звільненням від покарання (наприклад, Естонія), а в деяких країнах взагалі не визначає природу цього інституту (наприклад, США). Загальними рисами П. є: незастосування до порушника покарання у виді ув'язнення або взагалі звільнення від покарання (на підставі спеціального соціального дослідження особистості правопорушника); застосування П. до правопорушника залежно від обставин (вчинений злочин, особистість,

соціальна ситуація); здійснення нагляду, який відрізняється від поліцейського нагляду та поєднаний із соціальною допомогою правопорушнику у процесі ресоціалізації.

Основоположним документом, який визначає принципи П. у європейських країнах, стала Рекомендація СМ/Рес(2010)1 Комітету міністрів Ради Європи державам-членам про Правила Ради Європи про П. Орієнтуючись на європейські стандарти, ВР України 5 лют. 2015 прийняла Закон України «Про пробацію», який введено у дію 27 серп. 2015. Згідно з п. 6 ч. 1 ст. 2 Закону, П. – це система наглядових та соціально-виховних заходів, що застосовуються за рішенням суду та відповідно до Закону до засуджених, виконання певних видів кримінальних покарань, не пов'язаних з позбавленням волі, та забезпечення суду інформацією, що характеризує обвинуваченого. Метою П. закон визначає забезпечення безпеки суспільства шляхом виправлення засуджених, запобігання вчиненню ними повторних кримінальних правопорушень та забезпечення суду інформацією, що характеризує обвинувачених, з метою прийняття судом рішення про міру їхньої відповідальності. Під час вирішення питання про застосування до особи П. суд бере до уваги характер вчиненого кримінального правопорушення та соціально-психологічну характеристику особи обвинуваченого або засудженого, яку готує персонал органу П. або адміністрація УВП. За рішенням суду особі, звільненій від відбування покарання з випробуванням, призначається апробаційна програма, яка передбачає комплекс захо-

дів, спрямованих на корекцію соціальної поведінки або її окремих проявів, формування соціально сприятливих змін особистості, які можна об'єктивно перевірити.

Закон передбачає три види П.: досудову, наглядову і пенітенціарну. Досудова П. являє собою забезпечення суду формалізованою інформацією, що характеризує обвинуваченого, з метою прийняття судом рішення про міру його відповідальності. Наглядова П. – це здійснення наглядових та соціально-виховних заходів щодо засуджених до покарань у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю, громадських робіт, виправних робіт, осіб, яким покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк замінено покаранням у виді громадських робіт або виправних робіт, осіб, звільнених від відбування покарання з випробуванням, звільнених від відбування покарання вагітних жінок і жінок, які мають дітей віком до 3-х років, а також направлення засуджених до обмеження волі для відбування покарання до виправних центрів. Пенітенціарна П. – це підготовка осіб, які відбувають покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк, до звільнення з метою трудового і побутового влаштування таких осіб після звільнення за обраним ними місцем проживання.

П. стосовно неповнолітніх осіб віком від 14 до 18 років має певні особливості. Вона здійснюється з урахуванням вікових та психологічних особливостей неповнолітніх і спрямована на забезпечення їх нормального фізичного і психічного розвитку, профілактику

агресивної поведінки, мотивацію позитивних змін особистості та поліпшення соціальних стосунків. П. щодо неповнолітніх здійснюється органом П. спільно з органами і службами у справах дітей, спеціальними установами та закладами, що здійснюють їх соціальний захист і профілактику правопорушень. На початку 2017 у Києві було відкрито Центр ювенальної пробації. Тут неповнолітні, які отримали умовні строки, зможуть пройти через спеціальні програми, які допоможуть їм більше не мати проблем із законом. Цей Центр є першим, який запущений у рамках державної програми розвитку системи пробації, що стала реальністю після прийняття Закону про пробацію.

Правовий статус персоналу органу П. визначається законами України «Про пробацію» та «Про Державну кримінально-виконавчу службу України». Орган П. у межах своїх повноважень організовує: забезпечення суду досудовими доповідями про обвинувачених; здійснення нагляду за засудженими; виконання покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю, громадських робіт, виправних робіт; реалізацію пробаційних програм стосовно осіб, звільнених від відбування покарання з випробуванням; соціально-виховну роботу із засудженими; підготовку до звільнення засуджених, які відбувають покарання у виді обмеження волі та позбавлення волі на певний строк.

Постановою КМ України від 18 січ. 2017 № 24 затверджено Порядок розроблення та реалізації пробаційних програм. Цей Порядок набув чинності 1 січ. 2018.

Запровадження в Україні інституту П. має сформувати принципово нову систему роботи із засудженими до покарань, не пов'язаних із позбавленням волі, що передбачає більш широке застосування до них заходів соціально-реабілітаційного та соціально-корекційного характеру. Це допоможе запобігти повторному вчиненню злочинів, сприятиме соціальній адаптації правопорушників та забезпеченню безпеки суспільства.

Лит.: Про Державну кримінально-виконавчу службу: Закон України від 23.06.2005 р. № 2713-IV // Відомості Верховної Ради України, 2005, № 30, ст. 409. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2713-15>; Про пробачію: Закон України від 05.02.2015 № 160-VIII // Відомості Верховної Ради України, 2015, № 13, ст. 93. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/160-19>; Порядок розроблення та реалізації пробачійних програм: затв. постановою Каб. Міністрів України від 18.01.2017 № 24. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/24-2017-п>; Алексеев І. Пробачія – крок до імплементації міжнародних стандартів у сфері юстиції. URL: <http://yur-gazeta.com/dumka-eksperta/probaciya--krok-do-implementaciyi-mizhnarodnih-standartiv-u-sferi-yusticiyi.html>.

В. І. Тимошенко.